

ՍՈՒՐԲ ՀՐԵՇՏԱԿԱՊԵՏԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ՎԱՆՔԸ¹

Հին քաղաքի հարաւարեւմտեան (Հայոց Սրբոց Յակոբեանց վանքի պարիսպներից ներս, հարաւ-արեւելեան) մասում գտնուում է Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցին:

Վանքի մուտքի դուռը նեղ է եւ ցած, ինչպէս Ս. Քաղաքի ուրիշ շատ եկեղեցիների եւ վանքերի: Դռները այս ձեւով կառուցելը, պաշտպանութեան նպատակ ունէր, քանի որ եկեղեցիների ոսկեայ եւ արծաթեայ սպասները շատ անգամ պատճառ են եղել յարձակումների: Ցած մուտքը ունէր մի ուրիշ նպատակ եւս, նա յիշեցնում է ներս մտնողին . ազմուսի խօսքը. «Պատարագ Աստուծոյ՝ հոգի խոնարհ, գսիրտ սուրբ եւ զհոգի խոնարհ Աստուած ոչ արհամարհէ (Սղմ. Ծ 19), այսինքն եկեղեցի մտնող հաւատացեալը պիտի լինի խոնարհ. հնազանդ Տիրոջ պատուիրաններին: Այս վանքը կառուցուած է այնտեղ, ուր մի ժամանակ Աննա քահանայապետի տունն էր: Այստեղ բերուեց Տէր Յիսուս ամբարիշտ քահանայապետից դատուելու համար: Նրան կալանաւորեցին եւ տարան Գեթսեմանիով, քաղաքի պարսպի ներքեւի մասով եւ հարաւ-արեւելեան դռնով /այժմ Ալբիւսաց դուռ/, Աննա քահանայապետի ապարանքը: Ինչպէս վկայում է աւետարանը. «Իսկ գունդը, հագարապետը եւ հրեաների սպասաւորները բռնեցին Յիսուսին եւ կապեցին: Եւ նախ նրան տարան Աննայի մօտ, որը Կայիափայի՝ այդ տարուայ քահանայապետի աներն էր: Սա այն Կայիափան էր, որ հրեաներին խրատ տուեց, թէ աւելի լաւ է, որ

ժողովրդի համար մէկ մարդ մեռնի՝» (Յովն. ԺԸ 12-14):

Քահանայապետի տանը երբայեցուց Կրօնական Ատեանն էր հաւաքում՝ Սինեդրեօնը, իսկ Աննան, թեպէտեւ տարուայ քահանայապետը չէր, սակայն իբրեւ նախկին քահանայապետ ազդեցութիւն ունէր հրեայ շրջանակներում, այն աստիճան, որ Քրիստոս նախ այնտեղ բերուեց. «Քահանայապետը հարց տուեց Յիսուսին նրա աշակերտների եւ վարդապետութեան մասին: Յիսուս նրան պատասխանեց. «Ես բացայայտ ասացի աշխարհին. ես միշտ ուսուցանել եմ ժողովարանում եւ տաճարի մէջ, ուր հաւաքում էին բոլոր հրեաները. եւ ծածուկ ոչինչ չեմ խօսել: Ինձ ինչո՞ւ ես հարցուփորձ անում. հարցուփորձ արա նրանց, ովքեր լսել են, թէ ես նրանց հետ ինչ եմ խօսել. հաճ, նրանք գիտեն, թէ ինչ եմ ասել: Երբ Նա այս ասաց, այնտեղ կանգնած սպասաւորներից մէկը մի ապտակ տուեց Յիսուսին ու ասաց. «Այդպէ՛ս ես պատասխանում քահանայապետին՝» (Յովն. ԺԸ 19-22): Աստուածորդւոյն երեսին տրուած ապտակի յանդգնութիւնը սարսափեցնում է հրեղեններին եւ ինչպէս մեկնում են եկեղեցւոյ սրբազան հայրերը՝ հրեշտակները իրենց թեւերով ծածուկում են իրենց երեսները:

Հայոց Հայրապետ Ս. Ներսէս Շնորհալին «Այսօր Աննա շարականի մէջ գրում է.-

«Նաւայն երեսն այն ապտակէր
 Յորմէ որովքէն իւնասէօղէր...»

¹ Թողուածը տպագրուած է HOLY LAND autumn-1997 մէջ անգլերէն

“Շահան այն երեսին էր ապտակում,
որից սերովբեն էր թեւասքողում...”

Տեղացիները այս վանքը կոչում
են “Դեր էլ Զեյթունեհ” Զիթենու
վանք. այն ձիթենու անուկով՝ որին
կապեցին Յիսուսին դատելուց առաջ:

Երբ Տերը բերուեց Ամնա
քահանայապետի առջեւ դատուելու
համար, նա զբաղուած էր մէկ ուրիշ
դատով, ուստի Քրիստոսին կապեցին
մօտակայ ձիթենուն եւ յետոյ
բանտարկեցին: Այս ձիթենին քրիստո-
նէական սկզբնական դարերից ի վեր
նուիրական է եւ առարկայ է
ուխտաւորների բարեպաշտութեան:
Ծաղին մասնաւոր խնամք է տարում
եւ նրա արմատից նոր ճիւղեր են
աճում: Մաղաքիւս Արք. Օրմանեանը
պատմում է, որ իւրաքանչիւր աւագ
ուրբաթ երեկոյեան, հաւատացեալ-
ները ուխտի են գալիս այստեղ եւ
յատուկ Զարչարանաց Կարգ
կատարում: Պառուկները շարական-
ներով եւ հոգեւոր երգերով հաւաքում
են եւ նրանց կուտերով պատրաստում
են “Սուրբ Ծառի համրիչները, որոնք
երուսաղէմից սփռում են
ուխտաւորների ձեռքով” (Հայկական
Երուսաղէմ, Երսղմ., 1931, էջ 128): Այս
ձիթենու պառուկները եւ կուտը
հրաշագործ են: Պատմում են
հրաշքներ, որ կատարուել են ամուլ
կանանց եւ ջերմ ունեցողների հետ:

Զիթենին պարսպող պատի աջ
կողմում /որ է նաեւ Ս. Հրեշտակա-
պետաց եկեղեցւոյ պատր./, բակի
սալալատակի վրայ, կարելի է տեսնել
կէս մետր բարձրութեամբ յղկուած մի
քար, որի վրայ մարդու բերանի նման
նեղքեր են տեսնում: Այս փոքրիկ
սիւնը անյիշատակ ժամանակներից ի
վեր կոչւում է “Ովսանայի քար”:

Աւանդութեամբ ընդունուած է, թէ այդ
նեղքերը բացուել են, երբ Քրիստոս՝
հանդէսով Երուսաղէմ մտած օրը՝
ովսանմաները լռեցնել պահանջող
փարիսեցիներին յանդիմանել է
ասելով.

“Ի՞նչ դժգոհ եմ,

վարձելու աշակերտներ”:

“Եթէ դրանք լռեն, քարերը
կ'աղաղակեն” (Ղուկ. ԺԹ 40):

Միջնադարեան տիպար վանք է
Ս. Հրեշտակապետացը եւ հակառակ իր
փոքր տարածութեան, վանքն ու
եկեղեցին մեծ արժէք են
ներկայացնում: Այն պահում է հայ հին
եկեղեցիների ձեւը, որոնք բաժանում
են երկու մասի՝ ունի գաւիթ, կամ
ժամատեղի եւ ներքին եկեղեցի, կամ
տաճար: Գաւիթը, 15*6,5 մետր չափով,
հիւսիս-արեւելեան անկիւնում ունի Ս.
Սեղան, որ կանգնած է ի յիշատակ
նախատանաց գորս Քրիստոս կրեց
քահանայապետի տանը եւ կոչւում է
Զարչարանաց Սեղան:

Տաճար մտնելու պէս ձախ
կողմի վրայ, այսինքն տաճարի
հիւսիս-արեւմտեան անկիւնում
փոքրիկ մի մատուռ կայ 1,5մ լայնքով
եւ 2,75մ երկարութեամբ: Սա է Տիրոջ
“Առաջին Բանտ”-ը: Թեպէտեւ
Աւետարանի մէջ յիշատակուած չէ այս
իրողութիւնը, սակայն պէտք է
ընդունել, թէ երբ Յիսուսին
Գեթսեմանիի պարտեզից բերեցին
Ամնայի տուն, Նրան որոշ ժամանակ
արգելափակուած պահեցին նոյն տանը:
Ներքին եկեղեցին ունի Աագ
խորան, նաեւ աջից ու ձախից
խորաններ յանուն Հրեշտակապետաց:
Տանիքը բոցում են կամարակապ չորս
սիւներ: Տաճարի ընդարձակութիւնը,
բեմն ու սիւները մէջը հաշուելով.

15*8,5 մետր է, զարդարուած է գանգաւն նկարներով:

Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ տեղի մասին Հին Կտակարանի հետ կապուած մի աւանդութիւն եւս կայ, որ ասում է թէ Դաւիթ մարգարէն այս տեղից էր. որ տեսաւ Յեբուսացի Ռոնեայի կալի մօտ կոտորող Աստուծոյ Հրեշտակը. որ երկնքի եւ երկրի մէջտեղը կանգնած, ձեռքի սուրբ Երուսաղէմի վրայ էր երկարել, երբ Տէրը ասաց. “Բաւական է, ձեռքդ յետ քաշիր (Բ Թագ. ԻԴ 16, 17 եւ Ա Մնաց. ԻԱ 15, 16):”

Այս վանքում մի առ ժամանակ հիւրընկալուել են Լատին կրօնաւորները. Ս. Սիոնի վանքից արտաքսուելուց յետոյ, մինչեւ Պետական հանութեամբ այժմուս Ս. Փրկիչ վանքը ստացան, որ առաջ կրում էր Ս. Յովհաննու անունը եւ վրացիներին էր պատկանում:

Ս. Հրեշտակապետաց վանքը քրիստոնէական հաւատքի տարածման ժամանակներից սկսեալ Հայոց խնամքի տակ է եղել: Հիմնարկութիւնը Ս. Աբգար թագաւորի կնոջ՝ Հեղինէ թագուհուն է վերագրուում: Հայոց վարդապետներից մէկը “Ուղեցոյց Սրբազան Տեղեաց”-ի մէջ գրում է, որ այս եկեղեցւոյ գոյութիւնը ժամանակակից է Ս. Տեղեաց շինութեան, ինչպէս Կայափայի տունը /Ս. Փրկիչ/, նոյնպէս եւ. “...այս տեղս անյիշատակ ժամանակէ ի վեր Հայոց սեփական եղած է, եւ անոնց հիմնադրութիւնը Աբգարու կնոջ Հեղինէ թագուհիէն կը կարծուի, որ

առաջին հիմնադիրն է սուրբ Տեղեաց. եւ որովհետեւ Տիտոսի ժամանակ Սիօնի վերայ կառուցեալ շէնքերուն մէկ մասը կանգուն մնացին, այս տեղուանքն եւս այն ժամանակէն ի վեր թէ՛ յայտնի եւ թէ՛ գաղտուկ կը պահպանուէին Հայ կրօնաւորաց եւ բարեպաշտ միանձանց ձեռք մինչեւ յերկրորդ Հեղինէ՝ մայրն Մեծին Կոստանդիանոսի. այս կարգին մէջ է նաեւ Ս. Յակովբայ եկեղեցին” (Երսղմ. 1910, էջ 158):

Առաջին անգամ օտար պատմիչները այս վանքի Հայկական լինելու մասին տեղեկութիւններ են հաղորդում է դարում: Ժամանակի ընթացքին Կիլիկիոյ իշխանները եւ թագաւորները նորոգութիւններ են կատարել, ինչպէս Լեւոն Գ Հայոց թագաւորը 1288-ին /ՉԼԷ/ պարսպ է շինել եւ յիշատակարան է թողել: Շինութիւններ եւ նորոգութիւններ են կատարուել նաեւ Գրիգոր Շղթայակրի օրով: Վերջին անգամ եկեղեցին նորոգուել է դարիս ութսունական թուականներին:

Վանքը ծառայել է իբրեւ կուսանոց: Աշխարհից մեկուսացած կանայք եւ աղջիկներ աղօթքի եւ ժամապաշտութեան առընթեր հոգում էին Ս. Յակոբայ միաբանութեան տնտեսական կարիքները: Եկեղեցին կառավարում է տեսուչ վարդապետի կողմից, որ հոգեւոր հովիւն է քաղաքի հայութեան:

ԷՄՄԱՆՈՒԷԼ ԱԲԴ. ԱԹԱՋԱՆԵԱՆ